

V.

Isten nem hagyja el az embert.

Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engemet! Máté XXVII, 46.

Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engemet! ily kifejezésre csak a fájdalomban elkeseredett szív fakad. És Jézusnak szíve el lehetett keseredve, annyi hálátlanságot tapasztalt az emberek részéről. Mindezeket híven feljegyezve találjuk az evangéliomokban.

Mikor Jézus volna Bethániában, eljőve egy aszszony és megkené Jézusnak fejét drága kenettel. Máté XXVI. 7. Sőt János evangélioma szerint még lábait is megkeni, és hajával megtörli vala. Valóban ez a gyöngéd érzelemnek s a keleti népek vendégszeretetének egyik dicséretes bizonyítványa volt. Annál kevésbbé dicsérhető s Jézusra nézve annál fájóbb lehetett a tanítványok ezen szivtelen megjegyzése: Mire való ez a haszontalan tékozlás? mert eladhatták volna nagy áron e kenetet és adhatták volna a szegényeknek. Máté XXVI.

Mint szerette Jézus tanítványait! még az utolsó vacsorát is velök kívánja megenni; lábaitat mossa meg, hogy tiszták legyenek mindnyájan. És imé e tanítványok közül Judás elárulja, kézbe adja ellenségeinek harmincz ezüst pénzért. Mig szívének szorongattatásai között imádkozik: Atyám, ha lehetséges muljék el e pohár én tőlem! az alatt — egy óráig — Jakab, János és Péter az alvás miatt nem tudnak vele vigyázni; sőt Péter, a vitézkedő Péter, még

meg is tagadja mesterét, mi annyival kevésbé menthető, mert éppen szolgák és szolgálók előtt történt.

És miképen bánt Jézussal a zsidó nemzet!? A nemzet, melynek szabadítására való eljövételét a próféták megígérték, melynek munkásságát kizárólag szentelé, tanítván a tudatlanokat, gyógyítván a betegeket. Máté XV, 24. Mint egy közönséges gonosztevőre úgy rontanak rá, a fegyvertelen ártatlanra, a papi fejedelmek emberei fegyverekkel és fustélyokkal; egyik ellenségétől a másikhoz hurezolják; arcát verik és csapdossák, fejét tövissel koszoruzzák, a bűnös Barabást eleresztik, az ő ártatlan véréért szomjuhozzák, hogy elítélhessék, ellene hamis tanukat keresnek és a keresztfán is két gonosztevő közé helyezik.

Ily előzmények, ily méltatlanságok után ki csodálkoznék azon, ha Jézus fájdalmában végre ily szavakra fakad: Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engemet!

Hasonló dolgok a népek és nemzetek életében is fordulnak elő, sőt korunkban, velünk is történnek. Szívünk olykor önzetlen, nemes tetteire buzdul mint a bethániai asszonyé, és akadnak szivtelenek, kik ezt kárhoztatják; akadnak emberek, kik filléreinket a közügy oltárától saját zsebük számára visszatartanak. Legyen bár tiszta és szent a cél, melyre törekszünk, akad Judás, ki elárulja; következék be a veszély pillanata, akad Péter, ki megtagadja mesterét, társait. Oh az a pénz ma is vesztegető erővel bír, a veszély pillanata ma is szünteti a buzgóságot, megismerteti a gyávaságot. Hányszor nem történt meg, hányszor nem történik, hogy a védtelen ártatlanokra dühös bérenczek rontanak fegyverekkel, hogy az igazságot egyik törvényszékről a másikra hurezolják, a bűnösöket szabadon eresztik, míg az ártatlanokat elítélik, és az igazság tanuit a közönséges bűnösök halálában részesítik! Olykor megnehezül az idők járása lettünk. Csalódunk, kesergünk mint munkások, mint atyák

és honfiak. Ily körülmények között mi természetesebb, mintha a fájdalom keserü szavakban tör ki: Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engemet!

Azonban bármennyire meg volt is sebezve Jézusnak szive, a fájdalomnak ezen kifejezését nem mondotta szoros értelemben, úgy t. i. hogy Isten gondviselését irányában megszüntetvén, őtet egészen elhagyta volna. Ezt Jézus nem mondhatta. És mi is bármily súlyos körülmények között, bármily csapások alatt, a szent leczke szavaival a szó teljes értelmében fel nem kiálthatunk. Nem! mert I.) Isten az embert el nem hagyja, s II.) hol elhagyni látszik: a nyomorban és szenvedésben áll legközelebb hozzá.

1.

Én Istenem, én Istenem, miért hagyál el engemet! Akadtak írásmagyarázók, *) kik alapigénkből azon következtetést vonták, hogy Isten az ő fiát a szenvedés ama pillanataiban csakugyan elhagyta volna. Helytelen következtetés, mert Isten az embert el nem hagyja. Nem hagyta el a Jézust, mutatja ennek egész élettörténete. Herodes gyilkoló vasa elől szülei: József és Mária által Egyiptomba viszi, Herodes halála után pedig onnan visszahozza a szent földre Názáretbe, — neveli testben és lélekben, a keresztségben megajándékozva szent lelkével, a kísértő ördögnek hatalmából megszabadítja, angyalait küldvén szolgálatára. Általa csudákat teszen, hatalmas dolgokat mivel; általa jelenti ki legtisztábban az ő mennyei szent akaratját, és őtet bizza meg az emberi nemzet üdvezítésének dicső feladatával. Mindezekről Jézus meg nem feledkezhetett még a keresztfán sem; de nem is feledkezett meg, hanem, mint maga is szenvedő, felhossa a XXII-ik zsoltár 2-ik versét, melyben egy jámbor ember, szenvedései között, emberi módon panaszol. Panaszol a Jézus is, hiszen ember volt, s mint ilyen szemben a nagy hálátlansággal, szívében a fájdalom érzésének,

*) Hupert. Olshausen.

ajkán a fájdalom kifejezésének, habár pillanatra is, habár oly kevés szóban is helyet ad. Kevés szóban mondám, mert az evangéliomokban egy tétel sem fordul elő több, melyben fájdalmát ily modorban fejezné ki; sőt ott is, hol a fájó érzés szívéen erőt látszik venni, inkább még imádkozik, mint p. o. a Gecsemáné-kertben: Atyám, ha lehetséges, müljék el e pohár tőlem, mindazonáltal nem úgy legyen mint én akarom, hanem a mint te! Máté XXVI. r. És ha másfelől tekintjük mennyei atyja iránt azt a bizalmat, melynek eleven érzetében betegeket gyógyít, halottakat támaszt, a haragos tenger felett csendesen alszik egy kis hajóban, ellenségeivel — sőt a bizonyos halállal is — bátran szembe megyen, — ha tekintjük Istenbe vetett azon hitét, mely által halálát, feltámadását, mennybemenetelét és tudományának elterjedését megjövendőli, — ha tekintjük tanításáiban azt a szellemet, melylyel követőit az Istennek gondviselése felől megnyugtatóni kívánja: akkor valóban nincs okunk kétkedni abban, hogy Jézus az Istennek gondviselésében csak egy pillanatra is kétkedett volna. Maga a XXII-ik zsoltárban említett szenvedő sem hiszi, hogy Isten elhagyta volna őtet, a minthogy a következő versek teljeseek az Istenbe helyezett bizalom és reménység kifejezéseivel.

Hogy Isten a Jézust ama válságos perczekben elhagyta volna, azért sem hihető, mert ez ellenkeznék az Istennek mindenütt-jelenvalóságával, melyet már a koronás próféta ily felségesen ír le: Hová mennék a te lelked elől, és a te orczád elől hová futnék? ha a mennybe megyek, ott vagy, ha a koporsóba vetem ágyamat, ott is jelen vagy; ha olyan szárnyaim volnának is mint a hajnalnak és a tengernek utolsó határánál laknám is, oda is a te kezed vinne engemet és a te jobb kezed megfogna engemet. Zsolt. CXXXIX, 7. 8. Hogy ez az Isten csak Jézus keresztjénél ne lett volna jelen, ez valóban tőlünk hozzá illetlen

gondolat! De ellenkeznék az ő szentségével, igazságával is, mely a jókat jutalmazza, — és ellenkeznék az ő bölcseségével is, mely szent célját pillanatra sem veszélyeztetheti, mi pedig az által történik, ha Jézust, a legártatlanabb embert halálíg való engedelmségében, a legszentebb ügyért, az emberi nemzet üdvezítéseért kiállott halálküzdelseiben a keresztfán elhagyta volna. S mily megnyugtató ránk nézve, hogy ezen állításunkat az evangéliom későbbi történeteiben igazolva találjuk. Isten az ő szent fiát a' Jézust halálából feltámasztotta, halálíg való engedelmségeért mennyben jobb-jára ültette, és tudománya által megalapította e földön az üdvezítő anyaszentegyházat.

Ki hinné, vannak köztünk is emberek, kik ha nem is a tudománynak, de a szenvedésnek és nyomornak iskolájában amaz említett tudósokhoz csatlakoznak és kétségbevonván az isteni gondviselést, keserűen panaszkodnak, hogy Isten elhagyta az ártatlan embert, az igaz ügyet. Hálátlan-ság, bűnös gondolat! mert Isten el nem hagy.

Nincs' közöttünk egyetlenegy ember is, a ki az Urnak ezer meg ezer áldásaiban ne részesült volna. Tőle vett életet, egészséget, földi vagyont és örömeket; tőle vett szívet, mely a szépért hevülni tud; lelket, mely az igazságra vágyakodik, és tudományt, mely a szívnek érzését és a léleknek gondolatját mennyországba irányozza, idvességre vezéri. Ennyi tapasztalt jóság, szeretet ellenében bizony csak a hálátlan mondhatja, hogy Isten elhagyja az embert. Isten még az oktalan állatokat, a mezőnek fűvét sem hagyja gondviselés nélkül, azt mutatja a tapasztalás, azt tanítja Jézus a következőkben: És ha a mennyei Atya eltartja az égnek madarait, melyek nem vetnek, sem aratnak, nemde nem drágábbak vagytok ti azoknál? És ha az Isten a mezőnek fűvét, mely ha egy nap van, másnap a kemenczébe vettetik, szebben ruházza mint volt Salamon az ő királyi di-

csőségében: nemde nem sokkal inkább-e titeket oh kicsiny hitűek? Máté VI. r. Az igazakról nyilvánosan mondja a szentírás: Gyermekek voltam, meg is vénhedtem, de soha nem láttam, hogy az igaz elhagyatott volna. Zsolt. XXXVII, 26. De mondja a bűnösökről is: Isten esőt ad mind az igazaknak, mind a gonoszoknak földére. Azt akarja Isten, hogy mindenek idvezüljenek és hogy az igazság ismeretére jussanak; sőt szent fiát azért adta e világra, hogy a bűnösöket megtartaná. Máté V. 45. Tit. II. 11. 1. Tim. 1, 15. Következéleg Isten nemhogy az igazakat, de még a bűnösöket sem hagyja el.

A mi áll az egyes emberekre, ez áll a népekre és nemzetekre nézve is. Nincs nemzet, melynek multjában vagy jelenében, nincs ország, melynek hatáiraiban az isteni gondviselés magát valami módon meg ne dicsőítette volna. Hazánkban nincs egy völgy, vagy halom, mely búzában vagy borban, sóban vagy nemes érczekben gazdag ne lenne. Csak isteni gondviselés vezérlé át őseinket Kárpát szent bércein, hogy e hazát, a Duna, Tisza és Maros térein, elfoglalják. Csak isteni gondviselés — nem mondom: Isten csodája — hogy hiában rontott ellenünk mongol, török, tatár, és el nem vesztünk Sajónál, Mohácsnál; hanem megmaradtunk annyi árulás, hitszegés és pártoskodás között is, és él magyar, áll Buda még. Nincs szent ügy, melytől Isten segedelmét megvonta volna. — Ugy hiszem, ennek bizonyításában elég hivatkoznom az evangéliomi szent vallás megmaradására, fejlődésére és terjedésére, — elég hivatkoznom a népek ujabbkori jogos küzdelmeire, diadalaira.

Hogy olykor késik a segedelemmel, kérésünket azonnal nem teljesítvén: ez nem azt teszi, mintha Isten elhagyott volna. A legkevesebb ügynek, a legkevesebb embernek válnék hasznára, ha azonnal megnyerné a mit akar, mint nem válnék egészségére a betegnek az a pohár hideg víz, mely után lázas

állapotjában úgy esenkedik vala. A mi értelmünk korlátolt, az Isten pedig egyedül bölcs és mindentudó; mi önzők vagyunk, az Isten pedig igazságos; s éppen azért ha olykor késni látszik a segedelemmel, az onnan van, mert még nem látja idejét, — annak idejében pedig, midőn méltók lettünk segélyére, s a segedelem helyén van: akkor kíván segíteni alaposan, mindenekre nézve igazságosan, úgy hogy segélye által mind az emberek java, mind az ő isteni dicsősége nevedjék.

Hogy olykor a jámbor szenved, a gonosz örvend, az istentelenek pedig diadalt látszanak ülni az igazak felett: ez sem azt teszi, hogy az Isten elhagyott volna. Avagy honnan tudjuk mi, ki a jámbor, ki a gonosz, ki az istentelen, ki az igaz? Sokszor a leggonoszabb leginkább szenteskedik, — sokszor az elítélt bűnös tisztább szívet hordoz keblében, mint ítélő bírása, — sokszor a legigazságosabbnak hirdetett ügy nem egyéb aljas önérdéknél, valamint a mellette mutatott buzgóság sem egyéb finom ármánynál avagy rút haszonlesésnél. Mi az erkölcsiségről a külső és egyes tettekből ítélünk, s tán ezeknél sem minden részrehajlás nélkül; a belső indokokat nem látjuk, pedig ezektől függ a cselekedet erkölcsi becse. Csak Isten, ki a szíveket s veséket vizsgálja, tudja, kik vagyunk és mit érünk, de mi nem tudjuk, ítéletünkben mások erkölcsiségéről csalatkozhatunk; következőleg Istent nem vádolhatjuk, hogy az igazakat elhagyná. De tegyük fel, hogy nem csak a gonoszokat, hanem az igazakat, a szenteket is olykor szenvedni nyomorogni engedi, sőt megcsapdossa az ő veszszőjével: vajjon elhagyást jelent-e ez? Oh nem! Az Isten

II.

Ott áll legközelebb az emberhez, hol elhagyni látszik: a nyomorban és szenvedésben.

Az emberek legtöbbit panasznak a szenvedés és nyomoruság ellen, holott talán semmi sem válik inkább hasz-

nukra mint ezek. Más szavakkal: semmi által inkább nem szeret, nem gyógyít az isteni gondviselés, mint a nyomorúság és szenvedések által. A mindennapi tapasztaláson épült közmondás ezt így fejezi ki: nagy mester a nyomorúság — a szentírás pedig következőleg: A kit szeret az Ur, megdorgálja, és megostoroz mindent, valakit fiává fogad. Zsid. XXII, 6.

Már a Krisztusnak szenvednie kellett, és úgy menni be az ő dicsőségébe, azt írja Lukács evangélista. Luk. XXIV, 26. Az az: halálával kellett megpecsételnie tudományának igazvoltát; halála által lett minékünk Istentől bölcsességünk, igazságunk, szentségünk és váltságunk; az ő haláláig való engedelmissége által jutott el Istennek jobbára, s nyert Atyjától hatalmat mennyen és földön. Filipp. II, 8. Rom. XIV, 9.

Az ő országára, a keresztény anyaszentegyházra nézve, maga Jézus előre megjövendöli, hogy küzdelmek és szenvedések által jut győzelemre, dicsőségre. Ne gondoljátok, hogy azért jöttem volna, hogy békeséget bocsássak e földre: nem azért jöttem, hogy békeséget bocsássak, hanem fegyvert. Mert jöttem, hogy azt cselekedjem, hogy a fiú az ő atyjának ellensége legyen. — És a ki fel nem veszi az ő keresztét és úgy, nem követ engemet hátul, nem méltó az én hozzám. Máté X, 34—38. Így szólott Jézus tanítványaihoz, és mi tudjuk az egyháztörténelemből, hogy Jézusnak jövendölése bételjesedett. Ugyanis a pogányoktól szenvedett üldöztetések mellett, melyekben a evangéliomi vallásért ezrenként estek áldozatul, a keresztények önmagok között is sokat küzdöttek; küzdöttek szemben a tudatlansággal, a pogány szellem- és istenitiszteletnek maradványaival, befolyásával; küzdöttek a vallási türelmetlenséggel, mely ajkaikra szitkokat, kezeikbe pedig fegyvert adott egymás ellen; küzdöttek az egyesek vastag önzésével, mely

minden egyebet inkább akart, mint az evangéliomi világosság terjedését, mint Jézusnak szelidségre, alázatosságra intő tudományát. Ámde a küzdelmet siker, győzelem koronázta, és győzelem fogja koronázni ott is, hol a küzdelem részben még tart. Mégis jó lehet az a vallás, igaz lehet az a tudomány, melyért követői oly bátran, sőt örömmel mennek szembe a bizonyos halállal! gondolák a pogányok, kezdék tehát tisztelni a keresztényeket, kezdék tanulni Jézus vallását, és elhagyván az emberi szenvedélyek hatalmában álló pogány isteneknek imádatát, tisztelettel hajoltak meg amaz egyetlenegy Isten előtt, ki teremtette a mennyet és földet, és úgy szerette a világot, hogy az ő egyszülött fiát adná érte, hogy minden, valaki hiszen ő benne, el ne vesszen, hanem örökéletet vegyen. Az egymás közti küzdelemnek pedig az a jó eredménye lett, hogy az eszmék, nézetek a vallás körül tisztultak, Jézusnak tanításait, tetteit, példáját mindinkább valódi szellemében, tisztább fényben kezdék felfogni, átlátni.— K. ai! Isten a ker. anyaszentegyházhoz, az igaz vallás híveihez legközelebb állott mindig a szenvedés és nyomoruság idején.

A mint áll ezen igazság a Jézusra és az ő országára, a ker. anyaszentegyházra nézve, úgy áll az egyes emberek- és nemzetekre nézve is. A bőség, és szerencse táplálják s megerősítik az emberben rejlő henyéségi s tespedési hajlamot, elnyomják a magasbra törekvő szellem sugallásait, míg a szükség és nyomor kiváló jellemeket képeznek, kitünő férfiakat nevelnek, valamint tiszta búzát a megszántott föld terem, az aranyat törés által választják el a nemtelen érczektől, és a gyémántot csiszolás által teszik becsesebbé. Mit a pogány hitrege Herculesről beszél, hogy t. i. mennél több veszélyes feladattal bizták meg, annál inkább nevekedt ereje, dicsősége: azt a szent történelem József és Dávid példájában szépen bizonyítja. Utazók tapasztalása szerint, a terménygazdag földeken, hol a táplálék eszközeit csaknem

minden munka nélkül kapják, a népek rendszeren hátramaradtak a mivelődésben; ellenben, hol a föld mostohább avagy az ország népesebb s így a lakosoknak többet és többféle irányban kell munkálkodniok, hogy megélhessenek: ott az ipar, művészet és tudományok szépen virágoznak. „A bőség kebelében, a banana s kenyérfák árnyékában — ugymond Humbold *) — az értelmi tehetségek sokkal lassabban fejlenek ki, mint szigoru éghajlat alatt, hol az embernek szakadatlanul kell harczolni az elemekkel“. Békés időben valamely különben kitünő nemzetnek is alig van egy-egy ünnepelt embere, míg mozgalmas időkbek, háboru alatt, történetének lapjai hősök neveitől és tetteitől ragyognak, mint az ég a csillagoktól, ha bekövetkezett az éjszaka. Szabad országban a honfiak, nemzetiségek egymás ellen izgatnak, pártokat szerveznek, míg az elnyomott hazának fiai nemzetiség, vallás és rangkülönbség nélkül egyesülnek a közhaza szeretetében, a közügyek előmozdításában, az ősi emlékek fenntartásában, a történelmi jogok visszaszerzésében s így egy boldogabb jövőnek előkészítésében. Így — hogy példákkal éljek — Göröghon a perzsa-harczok alatt, Róma Hannibál ellenében a hatalom és dicsőség legfőbb pontján állottak, Anglia alkotmányos élete a forradalomban és az északamerikai státusok szabadsága Anglia nyomása alatt fejlettek ki. Szeretett hazánkat is az ellene intézett csapások a helyett hogy megtörték volna, még nagyobb szellemi és anyagi erő kifejtésre serkentették. Nem azt bizonyítják-e mindezek, hogy a kiket szeret, megdorgálja ugyan az Ur; de legkevésbbé hagyja el az embert a nyomorban és szenvedésben?

Azt mondjátok talán ezekre: meglehet; hanem a mi emberi gondolkozásunk még sem találja illőnek Istenhez, nyomor és szenvedés által javítani, midőn ezt mindenhatóságánál fogva ezek nélkül is tehetné. Avagy nem adhatna-e rózsát tövis nélkül, örömet búbánat és boldogságot szenvedés nél-

*) Lásd Budapesti Szemle 8-ik k. 433-ik lapján Humbold életirátát.

kül? Engedjétek meg, hogy e kérdésre egy más kérdéssel feleljek: Vajjon nem szebb, nem illőbb lenne-e áldásaiban imádni az Istent mint csapásaiban? nem helyesebb lenne-e szabad elhatározásból, a jó iránti szeretetből hajolni a jóhoz, az erényhez, mint a veszsző alatt javulni meg? Ez bizonynyal szebb, helyesebb lenne; hanem mi nem cselekeszszük. Az Urnak áldásait elveszszük számtalanszor a nélkül, hogy szívünk felbuzdulna, ajkunk megnyílnék Isten dicséretére. A jóllét ölen testben, lélekben megromlunk, és szívünkben az erény nemesebb virágai hervadásnak indulnak. A szerencse fátyolt huz szemünk elé, hogy elbizakodva járjunk az örvény felett, mely elnyeléssel fenyeget, avagy csalfa tükröt tart előnkbe, mely gonosz tetteinket rózsaszinben mutatja. A tartós öröm italt ad, mely eloltja józaneszünknek világát, elaltatja a kebel nemesb érzelmeit, hogy helyet csinálhasson a bűnös indulatoknak, avagy hogy nyugalmat adhasson a bűnben. Gazdagságunkban felfuvalkodva a szegényt megvetjük, az Istent elfeledjük. A hatalom polczán embertársaink elnyomására törekedünk.

K. h! Dolgoznunk, sanyarognunk kell, hogy a test és lélek erőit kifejtsük, — meg kell éhezünk munkálkodásunk mellett is, hogy mindennapi kenyérért imádkozzunk, — vilámlás, mennydörgés kell nekünk, hogy meghajoljunk az Ur előtt, — szegénységet, megaláztatást kell szenvednünk, hogy a gazdagsággal vagy hatalommal vissza ne éljünk, — szolgaságban kell sinylenünk, hogy a szabadságra méltók lehessünk, — a siralom völgyén kell bujdosnunk e földön, hogy a tökéletes boldogság hona felé törekedjünk a mennybe.

Mindezeket Isten jól tudja, s csak azt teszi velünk a mit tennie kell, a mit bölcseségénél fogva jónak lát, midőn a nyomor és szenvedés iskolájában tanít meg a mi kötelességeink teljesítésére. És a mint jobb, bár fájdalmas gyógyítás által meggyógyulni, mint a nélkül betegnek maradni és meghalni: így az Istentől jött nyomor és szenvedés is, mely

által a gondviselés célját éri, avagy nem jótétemény, nem hálánkra érdemes-e? . . .

Oh igen! s ezért a jó keresztény nem is fél, ha színte a halál árnyékának völgyében járna is, tudván, hogy Isten vele vagyon. Zsolt. XXIII, 4. Nem csügged el a szenvedés idején, tudván, hogy sok háborúság által kell Isten országába mennünk. Csel. XIV, 22. Bizik Istenében, s ha tán egy percze a fájdalom tulnyomó érzetében a kegyes Jóbbal (Jób III, 2. VII, 15.) zúgolódnék is, már a következő pillanatban csak Istenbe helyezi bizalmát, mint a Jézus a keresztfán, ki az alapigénkben felhozott szavak után csakhamar egész nyugodt bizalommal ajánlja lelkét mennyei atyjának szent kezeibe.

Miért ne biznánk mi is Istenünkben? Én remélem, hogy az általam beszédemben felhozott okok meggyőztek titeket is arról, hogy az Isten embert el nem hagyja, s hol elhagyni látszik: a nyomorban és szenvedésben áll legközelebb hozzá. Ezen meggyőződés indítsen egyfelől buzgó hálaadásra a mult és jelenért, másfelől bizalomra a jövőre is Isten iránt, — meglátván nehogy mi hagyjuk el őtet, mint a tékozló fiu az ő atyját, hogy újabb meg újabb nyomorúság térítsen vissza. Luk. XV r. Minthogy pedig az isteni gondviselés sokszor emberek által is működik, törekedjünk magunk is előre haladni, testi és lelki tehetségeinket kifejteni, gyakorolni, a keservesen szerzett tapasztalásokon okulni, megjavulni. Igyekezzünk a ránk bizott kincsekkel híven sáfárkodni, emberársainkat szeretni, azoknak inségén, nyomorán enyhíteni, a közügyet, közjót tehetségünk szerint előmozdítani, hogy így általunk is dicsőíttessék az isteni gondviselés. Ámen.

Nagy Lajos.

VI.

Világosság és homály.

A testnek lámpása a szem. Azért ha a te szemed tiszta leend, mind a te egész tested világos lesz. Ha a te szemed homályos leend, az egész tested is homályos lesz. Ha azért a benned való világosság homályosság: a homályosság mennyivel nagyobb lesz? Máté VI, 22. 23.

Az ember, k. ai! semmire sem hajlandóbb, mint saját nézeteit, egy vagy más tárgyról való felfogását és ítéletét helyesnek, igaznak, csalhatatlannak tartani, azokat védelmezni s ha kell érettek meg is küzdeni. Az emberi természetnek ezen egyik fő jellemvonását, mi a gondolkozó erőnek minden esetre legcsalhatatlanabb bizonyítéka, már a kis gyermek magaviseletében is észrevehetjük; mert saját akaratának s ítéletének, legyen bármily gyenge, annyi fontosságot tulajdonít, hogy sokszor még a tanítói és szülői intésnek is eleibe teszi; sőt nem egyszer történik meg, hogy inkább félelemből, mint meggyőződésből hagy fel oly szándékaival vagy éppen helytelenkedéseivel, melyekért ha néha a legmegérdemlettebb büntetést kell is szenvednie, azt igazságtalannak s olyannak tartja, melyet gyermekes gondolata szerint nem érdemelt meg.

A függetlenségi hajlam szárnyainak évenként bekövetkező növekedésével, az önerő érzésének nagyobb és nagyobb kifejlődésével az ember önmagához való bizalma is minél erősebb alapot nyer. Innen van azután, hogy az ifju előtt

a tapasztaltabbak tanácsa gyakran sikertelenné lesz. Innen van, hogy az érettebb-korúak gondolkozásukat, belátásukat többnyire oly helyesnek tartják, hogy azokhoz a kételkedésnek árnyéka sem járulhat sem maguk, sem mások részéről. Innen van, hogy ha megkérdezzük tiz vagy húsz embernek ugyanazon egy tárgyra vonatkozó véleményét, lehetnek közülök néhányan egy nézetben, mások másban, de annyi mindenetre bizonyos, hogy az ellenvéleményben levők nyilatkozatára mindenik fél rázni fogja fejét; a mi által azt szoktuk rendszeren kifejezni, hogy nem egyezünk bele a dologba s a mások nézeteért nem hagyunk fel a magunkéval, a mi előttünk legjobbnak, leghelyesebbnek tetszik. Sőt megtörténik néha az is, hogy éppen azok, kik az emberek felvilágosodását annyira szívóken látszanak hordozni, mintha kiváltságos birtokában lennének az igazságnak, szánakozással tekintenek az olyanokra, kiket a kevesebbszámúság nem bir meggyőzni arról, hogy nem nekik van igazok. Így van ez ma, így volt századokkal, sőt ezredekkel ezelőtt is. S végre, hogy ez állításonkat a történelemből bizonyítsam be, nem szükséges előszámlálnom mind azon polgári és vallási elvek- és rendszerekért indult pártoskodásokat, melyek különböző századokban az emberiség különböző nemzetcsaládaiban előfordultak; mert akkor magát az emberiség történetét kellene egy félóra' beszéd szűk keretébe szorítanom; elég lesz emlékezetetöket a keresztény vallás kifejlődése történetére fordítanom s jelesen azon nagyszerű időszakot érintenem, melyben csaknem az egész emberiség gondolkozás-módjával egy embernek kellett megküzdnie. Ugy hiszem, nem kell mondanom, hogy én itt a Jézus Krisztus tanításainak, prófétai és főpapi tisztének korszakát értem. Nemde, ai! ezt mindnyájan ismerjük? De egyszersmind ebből a legvilágosabban láthatjuk azt is, mily makacsul ragaszkodtak a különböző pártok saját belátásukhoz; erényről, kötelességekről, az ember rendeltetése s túlvilági sorsa felől alkotott fogalmaikhoz és rendszereikhez; mennyire igyekezett

mindenik párt saját nézeteit érvényesíteni? S míg az egyik rész jól, rosszul, de híven s kitartással munkálkodott, mily farizeusi nyugodtsággal, mondhatnám negéddel, mondta el a másik: Isten! hálákat adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint más emberek. Luk. XVIII, 11.

Megismerni magunkat, tisztában lenni életelveinkkel, s szilárdul megállani azon alapon, melyet ítélő-tehetségünk és belátásunk helyességére fektetünk — senki sem tagadhatja — az emberi erények legnagyobbjai közé tartoznak; míg megfordítva, gondolkozásmódunkban, határozatainkban ingadozni s mint bizonyos növények különböző szelek fuvására színt változtatni: a jellem gyengeségére mutatnak. Azonban valami mellett még akkor is megállani, alapossága érvényesítéseért akkor is kardoskodni, mikor saját ítélőtehetségünk próbáját sem állja ki: valóban nem egyébnek, mint erkölcsi rosszaságnak jele. És én megvagyok győződve, hogy ez utolsó osztályhoz tartozók külön többet ártanak a jónak mindenütt, mint a más két osztálybeliek együtt. Ide czéloznak Idvezitőnknek az alapigékben felolvasott szavai is, midőn a szemről vett hasonlatosság után így szól: Ha azért a benned való világo sság homályo sság, e homályo sság mennyivel nagyobb lesz en?

Alapigénknek szavai, ai! azon hasonlatok közé tartoznak, melyek gyönyörködtetnek s egyszersmind oktatnak is. Helyén lesz tehát kissé bővebben megismerkednünk igaz értelmével, nehogy e hasonlat iránti világo sság bennünk is csak homályo sság legyen. Ez mai beszédem czélja, s én igyekezni fogok, hogy az mind egyszerűség, mind rövidség, mind pedig némi világo sság által figyelmeteket kiérdemelje.

A testnek lámpása a szem. Ez a kiindulási eszme alapigénkben. E hasonlat első használása óta különböző formákban jelent ugyan meg; mindazáltal mindenikben felismerhető a szemnek ugyanazon t. i. a testre nézve világot adó tulajdonsága; s mindazok, a kik valaha a szemhez találó

hasonlatosságot kerestek, azt világló és fénylő tárgyakban, földi vagy égi testekben találják fel. Ezért van, hogy a csillagokat is oly sokszor használják ilyenemű hasonlatoknál. A szemnek ilyen felfogásából önként következik az alapige két feltételes ellentéte t. i. ha a te szemed tiszta leend, mind a te egész tested világos leszen, és ismét: ha a te szemed homályos leend, a te egész tested is homályos leszen. És én azt hiszem, hogy e feltételes magyarázat ki is maradhatott volna azon esetben, ha a felhozott hasonlat tisztán csak a szemre szorítkoznék, s nem volna egy mélyebb igazság elrejtve benne; mert ha már egyszer a szemet a lámpához hasonlítottuk: a lámpás jósága vagy rosszasága képzetével egyszerre születik a kisebb és nagyobb világosság fogalma, s ebből az egész test világossága vagy homályossága szükségkép következik. Azonban mind azon hasonlatokat, melyekkel a keresztény vallás első tanítója élt, átvitt értelemben is fel kell fogunk, mint-hogy az anyagi és szellemi tárgyak közt szoros öszhangzás uralkodik, ugyannyira, hogy a Jézus Krisztus többnyire érzékithető anyagi tárgyak segítségével magyarázta és világosította a szellemieket, a testileg megfoghatatlanokat. Átvitt értelemben kell tehát felfognunk a szemről vett hasonlatot is alapigénkben. A mi a szem, ugy szólva, a külső testre, az a lélek az ember belső életére nézve: valamint az, ugy ez is a látás szerve, mely által például mint keresztények Istent megismerjük, kötelességeinket átlátjuk, az utolsó ítéletről, halhatatlanságról, valamint több más ezekhez hasonló kérdésekről magunknak szellemi világosságot, meggyőződést szerzünk, mégpedig azon mértékben, a mint a vizsgálódó lélek tisztább vagy homályosabb. Azonban a lélek látköre megmérhetetlenül nagyobb levén, mint a szemé, a lélek munkássága körébe tartozó tárgyak vizsgálásában inkább ki vagyunk téve a csalódásoknak, mint a hogy a szemünk előtt feltűnő alakot is annál kevésbbé tudjuk tisztán meghatározni, mentől távolabb

van tőlünk, s gyengeszemű ember nemegyszer csak egy homályos pontot lát ott, hol az éleslátású a látása körébe eső alakot tisztán kiveheti és meghatározhatja. E természeti törvényből következik a beszédem elején említett vélemény- és ítélet-különbség az emberek között egy és más tárgy felett; mert a gondolkozó- s maga az ítélő-tehetség is nem egyéb, mint kifejezése annak, a mit lelkünkkel látunk. A szem és lélek rokon természetéből s elhivatásából következik azért, hogy ha a te lelked tiszta leend, mind a te egész életed világos leszen, ha pedig a te lelked homályos leend, mind a te egész életed homályos leszen.

Azt kérdezni, hogy ki akar világosságban élni, annyi mintha kérdeznők: ki akar egészséges lenni? Mert az egészség a test jóléte, a felvilágosodás a lélek egészsége; következőleg mindkettő szükséges feltétele az ember életének. Más kérdés az, hogy mi módon lehet a léleknek ezt az egészséget és világosságot megszerezni? Erre azt hiszem legkönnyebben megfelelhetünk, ha meghatározzuk először, hogy miben áll tulajdonképen az egészség. Ez a testnek oly állapota, melyben munkásságát a különböző erők összeütközése és fennakadása nélkül folytathatja; a lélek egészsége is tehát a szellemi erők ily öszhangzó munkásságában áll; s valamint egészségünk fentartása saját gondoskodásunk fő tárgya: úgy a lélek világosságát is magunk kell hogy eszközöljük. Vannak ugyan, kik azon hiedelemben élnek, hogy e világosság tisztán csak kívülről jó a lélekbe, s ezért egész buzgósággal fogják fel az ilynemű világosság-sugarakat minden oldalról. Ez azonban annyi volna, mintha valaki egészséges állapotában is orvost tartana házánál a végre, hogy az a hőmérő fokai szerint határozza meg, mikor viseljen melegebb, mikor könnyebb öltönyt, mikor táplálkozzék ilyen, mikor amolyan ételekkel. A lélek világosítására a külső tárgyak csak annyiban folynak be, a mennyiben a belső munkálko-

dásra ösztönt adnak; s ha a lélek felvilágosításának napját, a vallást, veszszük is tekintetbe, úgy találjuk, hogy az is csak annyiban szolgál lelkünk egészségére, a mennyiben annak igazságairól mimagunk megvagyunk győződve; ugyde e meggyőződés önmunkásságunk útján történhetik meg, s így a vallás is nem lehet kívülről ránk-ható erő, hanem egy benső öntudatos munkásság. Lelkünk ilyenén munkássági ösztönének kifejesztésére voltak irányozva a Jézusnak is minden tanításai; ide czéloz szavaival az alapigékben mondott hasonlat által is, midőn a test világosságát vagy homályosságát a szem tisztaságától vagy homályosságától feltételezi. A lélek tisztaságának megszerzésére tehát az egyedüli mód az öngondolkozás, az önmunkásság: e nélkül soha egy ember sem lett valódi nagygyá, nemessé és kitünővé; e nélkül a vallásosság is csak puszta képzelet; olyan mint az álomlátás, ha felébredünk, hiába keressük a képeket, melyek, míg szemeink be voltak hunyva, annyi élvezetet nyújtottak.

Nem lehet ugyan tagadni, hogy az emberek nagyobb része a vallásosságot ma is az öngondolkozás nélküli állapotban helyezi, sőt vannak, kik éppen ellentmondanak a fennebb leirt lelki munkásságnak, azt állítván, hogy a hit tárgyai nem eshetnek a szabad vizsgálódás körébe, minthogy ez csak gyengíti amaőt. Én nem mondom, hogy nem ez önmunkásság nélküli hit boldogít ma is milliókat; mert hiszen a szegény világtalant is ugyanazon ételek táplálják, melyek a legjobb lát-idegüeket; de azért ki ne szánakoznék annak helyzetén, ha meggondolja, hogy soha sem látta, nem is képzei milyen lehet az az ő életét fentartó kenyér és víz? Ki ne sajnálná a szerencsétlent, ki megfosztva a munkálkodás eszközeitől, mások segélyéből kell hogy életét tengesse? És hogy állításomnak bizonyítására bizonyító erőben és szomorító tulajdonságban egyiránt nagyobbserü példát hozzak fel: ki ne fájlalná oly nemzet sorsát, mely nem képes önboldogságát és jólétét önerején megszerezni, hanem árvaként

idegenek asztaláról lehullott morzsákkal kell hogy megelégedjék?! — Mint a tiszta és homályos szem között, oly nagy különbség van az öngondolkozáshoz szoktatott és a pusztán gépies lélek között; és a mily bizonyos, hogy a szem látkörébe eső tárgyakat nem csak szabad, sőt kötelességünk megvizsgálni, ha vajjon azok ilyek-e vagy amolyanok: éppen így a lélek eszmélése-tárgyainál is tiszta fogalmakat kell magunknak a gyakorlás által szerezni.

Ezek szerint már az első tekintetűre úgy látszik, hogy az emberek nézetei és elvei közt létező különbség szükséges következése a lélek önmunkásságának, s így nem lehet csodálkoznunk, sem hibáztatnunk azt, ha különböző emberek szilárdul ragaszkodnak egy vagy más tárgy felől alkotott fogalmaikhoz, elveikhez; mert mindenki azt mondhatja, hogy ő nézeteinek birtokába, saját lelke ezen önmunkásságának felhasználása által jutott, s következőleg a mások gondolkozása végeredményeinek a magáéit nem áldozhatja fel. És az ilyeneket valóban nem is hibáztathatjuk, ha csak nem visszaélésből akarják a felállított elvet maguk igazolására felhasználni, még akkor is, midőn gondolkozás-módjukkal a józanabb értelem előtt a rövidebbet kénytelenek húzni; ezekért legfennebb a keresztény vallás alapítójával így imádkozhatunk: Atyám! bocsáss meg nekik; mert nem tudják mit cselekesznek. Luk. XXIII, 34. Ámde nagyobb baj az, ha valaki lelkének ezen önmunkássági cselekvése alá rejti azon elveit és nézeteit, melyeknek származási kútfeje tisztán csak önzés, vagy megszokás, s a mi még rosszabb, a büszkeségnek bizonyos neme. Az ilyenekről elmondhatjuk alapigénk szavaival: ha a benned való világosság homályosság, e homályosság mennyivel nagyobb leszzen?!

Ha jártatok valaha, ai! föld alatti mély üregekben, vagy barlangokban, hová az áldott nap világosító sugaraiból egyetlen-egy eltévedt sugár sem juthat be, vagy ha hallottatok

oly fogházakról, melyeknek nincs ablakuk s ajtójuk is csak egy sötét folyosóra nyílik: az első esetben magatok tapasztalhattátok, s a másodikra ebből következtethetitek, hogy hosszabb idő eltelése után mindkettőben, úgy a hogy, az ember képes lesz magát tájékozni, s úgy tetszik, mintha a sötétségen valami kis világosság törne át, mely végre megkülönböztetni engedi a környező falakat. Ez a világosság, ai! a megszokás világossága. Ilyen világosságneműhöz a lélek is hozzászokik, ha történetesen olyan környezetbe jutott, mely homályosságát tekintve, tökéletesen megfelel egy földalatti mély barlang sötétségének; és e megszokás annyival jobban esik, mert valamint a sötétségből a világosságra való kilépés a szemnek bizonyos fájdalmat okoz: úgy a lélek is gyakran nem bír elég bátorsággal kiküzdeni magát azon világosságra, mely megeshetik, egész lényében változást hozna elő, s melytől a gyengébb idegzetűek önkénytelenül is visszarettennek.

Ha volt kebleteknek vagy egy gondolatja, érzése, mely — mint a déli növények némely nemei behálózzák, befutják a körülöttök tenyésző fákat és ágakat — behálózta lelketeket, s ha mindjárt éreztétek is nyomását, nem tudtatok megszabadulni tőle; mert nektek úgy tetszett, hogy lelketeknek e terüire szüksége van, különben igen könnyűvé lesz, s majd mint a nyomás alól kiszabadult gőz, semmivé lesz; ha láttatok haldoklót, kinek utolsó perceiben a megkönnyebülés érzésére homlokán a felgyógyulás reménysugarainak világossága tükrözött vissza: akkor gondolhatjátok, hogy mi lehet az önzés világossága. És ha végre láttátok, midőn két vitatkozó fél közül az egyik helyes okokkal — és ezt jól megjegyyeztek, mert teljességgel nem mondhatni, hogy az életben ezernyi alakban feltűnő erkölcsi és anyagi harcokban a győzelem mindig az igazságé volna — tehát helyes okokkal megveretve visszahuzódott ugyan, de azért nem vallotta be hibáját, hanem büszkesége megmentéseül

megveretését a félreértés leple alá borította, vagy pedig akkor is azzal hallgatott el, hogy mégis neki van igaza, csak hogy ellenfele nem képes felfogni azt, mit ő vitat: ilyen és hasonló esetekben fogalmat szerezhettek magatoknak a büszkeség világosságáról.

Az önzés, a megszokás, a büszkeség s más ezekhez hasonló tulajdonok, ai! olyanok a lelket illető világosság sugárainak felfogására, mint a színes szemüvegek. A ki zöld üveget tart szemei elé, az mindent zöldnek, a ki vereset, az mindent veresnek lát, s így az üvegek különbözőféle színe szerint az előttünk álló tárgyak is különbözőféle szint nyerne; de azért nagyon ferde meghatározás volna, ha egy zöld fát, veres üvegen nézve, valósággal veresnek is tartanánk. Így van ez a lelkünk szemei elé tartott tárgyak megvizsgálásával is; ezeknek tisztaságától függ egész életünknek világossága, ezeknek tisztasága határozza meg gondolkozásunk, nézeteink, véleményeink helyességét; ez kell hogy irányadó legyen cselekedeteinket illetőleg; és minthogy tőlünk függ lelkünk szemeinek tisztaságát megszerezni az ahoz való eszközök felhasználása által; szorgalommal és igyekezettel kell felhasználnunk minden alkalmat, mely arra ajánkozik. De talán sehol sincs annyira szükségünk a világosságra, mint éppen a vallásnál; egy tárgy sincs, mely annyira igényelné lelkünk szemeinek munkásságát, mint a vallás. A tapasztalás ugyan azt mutatja, hogy egyesek valamint népek életében vannak oly korszakok, melyekben a vallási eszmék mintegy nyugalomba bocsátva látszanak lenni, midőn az emberek nagy része örömebb tisztázza számolatait, mint hogy hitének, szeretetének és reményének tárgyaival igyekeznék tisztába jöni. Ez állapot azonban csak ideiglenes lehet; az emberiségnek lassabb vagy sebesebb léptekkel, de minden esetre haladni kell a tökéletesedés felé, és e tökéletesedés egyedül az igaz vallásosság s ennek megfelelő élet által érhető el. Az igaz vallásosságnak pedig szükség feltétele a világosság; e nélkül hogy is tarthatnánk

számot azon evangéliumi valóban tiszteletre méltó nevezetre, hogy mi világosság fiai vagyunk. 1. Thess. V, 5.

Vannak, kik ez állitással ellenkezőleg azon hiedelemben élnek, hogy a felvilágosodás a vallás gyengítésére szolgál s azt hiszik, hogy a felvilágosodás nélküli nép vallásosabb tud lenni, a miből kiindulva, ugy szólván, érinteni sem bátorzkodnak azt a fátyolt, mely a vallásnak ama titokszerű erejét biztosítja; sőt nem mulatják el magok is azt bizonyos homályba burkolni, melyből azután sehogy sem tudnak, vagy nem is akarnak, kiszabadulni. Ezeknek igazok lehet akkor, ha a vallás értékét a hit tárgyainak mennyiségében s nem milyenségében keressük; ez utolsó esetben pedig a felvilágosodás nemcsak hogy nem káros, sőt nélkülözhetetlen; mert — a szent leczke szerint — ha a bennünk való világosság; (az az a mit mi annak tartunk), homályosság: e homályosság mennyivel nagyobb lesz?! Azt mondják némelyek, hogy nincs veszedelmesebb dolog, mint valamiről keveset tudni. Én is megvallom, jobb szeretném ha mindenről sokat tudhatnánk; de mivel ez szinte lehetetlen, tán mégis jobb, ha valamiről bármi keveset is tudunk, mintsem ha egész tudatlanságban vagyunk. Így van ez a vallással is. A kik abban valamit megmagyarázhatatlannak tartanak, azok hamar felhagynak a megmagyarázhatókkal is, s mintsem keveset tisztán megtudjanak, inkább semmi után sem tudakozódnak. Ne tartsuk mi ez elvet ai! hanem igyekezzünk mindenből megtanulni azt, mire értelmünk világánál fogva képesítve vagyunk, és a multakból okulva, a jelenből tapasztalatokat gyűjtve, rakjunk a jövőnek biztos alapot. Öltözzünk fel a világossághoz illendő öltözetbe (Rom. XIII, 12.), s elvetvén lelkünk szemei elől az önzés és megszokás szines üvegeit, keressük a világosságot, ha mindjárt kissé csiklándoztatja is szemünket a szokatlan fény; fussunk a homálytól, bár eleinte nehezen esik is elhagynunk azon árnyéket, mely néha oly jó szolgálatot tehetne gyarló-

ságaink elborítására. Ne nézzük a vallást olyan kőszobornak, melyet valamely világhírű művész az emberiség kertében felállított, hogy az emberi életnek ékessége és disze legyen, hanem buzgóságunk és kegyességünk által leheljünk mimagunk abba életet, hogy bennünk és velünk éljen az; mindenek felett pedig vigyázzunk, nehogy ránk illjék a prófétának ama mondanása: Jaj azoknak, kik a világosságot sötétséggé változtatják! Ezsai. V, 20.

Világos értelem, tiszta hit és az ezekből kifejtett vallás legerősebb bizonyítéka emberi méltóságunk érzetének; ezeknek megszerzésén munkáljunk, ai! lankadás nélkül egész életünkben; mert csak azoknak lehet társaságuk a Jézus Krisztussal, a kik azon világosságban járnak, a melyben ő járt (1. Ján. 1, 7.); csak azoknak lehet az Istent tisztán megismerni, a kik azon világosság után törekednek, melyben az Isten lakozik. Ámen.

Ferencz Józsi.

VII.

Az Isten országa: alapjában, törvényében, és szívében.

(Mondatott a kolozsvári zsinaton, 1855-ben sept. 5-én történt papszentelés alkalmával).

E l ő i m a.

Igaz Isten! mennybeli Atyánk! ki atyai szeretetből adtad nekünk földi országodat a keresztny anyaszentegyházban, hogy tégedet megismerjen minden lélek, s meglásson a tiszta hit szemeivel!

Igazsággal világítottál ez országban, szeretettel melegítetted fel ennek kebelét, s örökségül így adtad a mi kicsin seregünknek is.

Hálára gerjedeznek szentült érzelmeink atyáskodó kegyelmeidért és szeretetedért e kicsin egyházadhoz!

Buzgó lelkesedéssel törekedünk megérdemelni országodban örökségünket.

Nevezz minket Krisztus nevéről gyermekeidnek! Ha gyarlóságból tévedünk: bocsáss meg, s atyailag téríts meg minket; ha pedig elleneink támadnak: adj kitartó erőt, hogy igazságunk s türelemünk fegyverével védhessük szent ügyünket!

Adjad e kis sergedre a tisztult értelem lelkét, mely megtartson minket állhatatosan idvezítő vallásunk szilárd alapján, mint a Krisztus által kijelelt apostoli kősziklán; tiszta hitünkön; megvilágosítson szent törvényeiben, s tápláljon a szeretet által!!